

sion partisane de la répression de la Collaboration en Belgique.

François Rouquet

CHRISTOPH BRÜLL, TOBIAS DEWES,
ANDREAS FICKERS UND VITUS SPROTEN (HRSG.)
*Grenzerfahrungen. Eine Geschichte der
Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens,
Band 6. Föderalisierung, Strukturwandel,
Erwartungshorizonte (1973-heute)*
Eupen, Grenz-Echo Verlag, 2023, 351 p.

De Duitssprekende gemeenschap in België heeft een bewogen geschiedenis, net als de bevolking van andere grensgebieden aan de westkant van het Duitse Rijk in de brede strook tussen Mulhouse en Münster. Deze strook werd door de Amerikaanse politicoloog Michael Loriaux de *Rhineland Frontier* genoemd.³ Als grensgebieden tussen het Duitse Rijk en de landen ten westen daarvan waren de territoria in deze strook (Elzas-Lotharingen, Saarland, Luxemburg, Duitssprekend Oost-België, het huidige Nederlands-Limburg) sinds de middeleeuwen omstreden, zowel politiek als cultureel. In het Interbellum ontwikkelden Duitse historici de toen invloedrijke these dat de geschiedenis van dit grensgebied werd gekenmerkt door een existentiële strijd tussen Germaanse en Romaanse cultuurinvloeden.⁴ Daarmee was onlosmakelijk verbonden dat er een *Deutschtum im Ausland* bestond, dat zich buiten de grenzen van de Duitse staat uitstreckte en 'bedreigd' werd door 'vreemde' cultuurinvloeden. Ook de Duitssprekende gebieden in België waren object van dit soort denken, met grote politieke en culturele implicaties. Het idee dat het om Duits cultuurgebied zou gaan leidde er onder meer toe dat deze gebieden na de Duitse inval in 1940 werden geannexeerd (en niet bezet, zoals de rest van België). Daarmee werd de toestand van voor de Eerste Wereldoorlog hersteld, toen zij als *Kreisen Eupen-Malmédy* onderdeel van Pruisen waren. Al voor de Tweede Wereldoorlog was een deel van de inwoners vatbaar geweest voor het idee van een Duitse *Kulturgemeinschaft* en had daarom sympathie voor de nazi's, die dit bij

uitstek propageerden. Door de annexatie werden de inwoners Duitse staatsburgers, met onder meer als gevolg dat het mannelijk deel werd onderworpen aan de militaire dienstplicht en direct werd betrokken in de Duitse oorlogshandelingen.

Na de Tweede Wereldoorlog en de terugkeer van de Duitssprekende grensstrook in het Belgische staatsverband werkte die 'last van het verleden' sterk door. Alleen al de naamgeving is beladen: 'Eupen-Malmédy' verwijst naar het Duitse verleden, 'Oostkantons' (Eupen, Malmédy en Sankt-Vith) naar het Belgische heden. Veelbetekenend was het debat over de naamgeving in het begin van de jaren 1980. Men koos toen voor de het begrip 'Duitstalige' en niet voor 'Duitse' gemeenschap, waarmee men zich bewust invoegde in het Belgische staatsverband van taalgemeenschappen en zich niet als Belgisch onderdeel van een ruimere Duitse cultuurgemeenschap definieerde. Daarin komen op subtiele wijze twee hoofdthema's in de geschiedschrijving van de laatste vijftig jaar in dit boek tot uiting: ten eerste dat de vorming van de Duitstalige gemeenschap met eigen bevoegdheden als een soort neveneffect onlosmakelijk was verbonden met de federalisering van de Belgische staat door de toekenning van eigen bevoegdheden aan de Nederlandstalige en Franstalige gemeenschappen en de daar doorheen spelende gewestvorming in Vlaanderen, Wallonië en Brussel; ten tweede dat de 'last van het verleden' sterk doorwerkte in de politiek, de cultuur en de samenleving in het algemeen.

Als rode draad in dit boek hebben de redacteurs gekozen voor het aan de emotie- en mentaliteitsgeschiedenis ontleende begrip 'Angstregime'. Het is geïntroduceerd door de Duitse historicus Frank Biess, die de naoorlogse geschiedenis van de Bondsrepubliek Duitsland met dit begrip karakteriseerde. Het verleden van het Duitssprekende deel van België werkte volgens de redacteurs politiek en cultureel door in 'angst' voor onvoldoende afstand tot de eerdere Duitsgezindheid

3. MICHAEL LORIAUX, *European Union and the Deconstruction of the Rhineland Front*, Cambridge, 2008.

4. Vgl. AD KNOTTER, „Na de Kulturraumforschung. Oude en nieuwe concepten in de grensoverschrijdende regionale geschiedschrijving”, *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 118, 2005, 227-246.

en wijdverbreide collaboratie aan de ene kant, en in 'angst' voor assimilatie en verlies van identiteit aan de andere kant. Er was steeds een soort balanceract tussen deze 'angsten'. Een aantal auteurs (niet alle) heeft geprobeerd deze rode draad in hun bijdrage te verwerken, wat soms iets kunstmatig heeft. In sommige opzichten is het gebruik van het begrip 'Angstregime' verhelderend, maar het is niet het centrale thema van het boek. Dat is veeleer de mogelijkheden en kansen die de federalisering van België sinds de jaren 1970 bood om de taalkundige en culturele eigenheid te vertalen in politieke en culturele autonomie (binnen de door de federale staat bepaalde grenzen).

Na hoofdstukken over de bestuurlijke en juridische kanten van de autonomie, de politieke verhoudingen en de Duitssprekende gemeenschap als minderheidsgroep, volgen hoofdstukken over de economische ontwikkeling, infrastructuur en mobiliteit, het onderwijs, de positie van de vrouw, het verenigingsleven, en de Oost-Belgische identiteit. De bijzondere positie van de Duitssprekende gemeenschap wordt belicht in beschouwingen door historici 'van buiten' (uit Frans- en Nederlandstalig België, Duitsland en Luxemburg). Het boek wordt afgesloten met een hoofdstuk over de levendige geschiedbeleving en -beoefening in de Duitstalige gemeenschap, die zich hebben vertaald in geschiedschrijving van hoog niveau door een aantal uitnemende historici. Dat is des te opvallender omdat er slechts 78.000 Duitssprekende Belgen zijn. De veelzijdige geschiedenis van de Duitstalige gemeenschap is vastgelegd in zes kloeke delen onder de overkoepelende titel *Grenzerfahrungen*. Dit deel is het laatste in die reeks.

De positie van dit gebied als onderdeel van de hiervoor genoemde *Rhineland frontier* rechtvaardigt de overkoepelende titel van de reeks als geheel, maar *Grenzerfahrungen*, gebaseerd op betrekkingen over de staats- of gebiedsgrenzen heen, komen in dit laatste deel nauwelijks aan bod. Het gaat grotendeels over de interne (politieke, sociale, economische, culturele) geschiedenis van het gebied. Dat is niet alleen een gevolg van de gekozen invalshoek; eerder maakt het duidelijk dat de Duitstalige

gemeenschap in de afgelopen vijftig jaar een vaste inbedding in het Belgische federale staatsverband heeft gekregen en dat de zo lang omstreden positie als grensgebied definitief voorbij is. Het boek legt vast hoe dit proces zich heeft voltrokken. De vraag hoe de *Grenzerfahrungen* zich in het 'Europa zonder grenzen' hebben ontwikkeld komt niet aan de orde. In hoofdstad Eupen zetelt het bureau van de Euregio Maas-Rijn, waarin de Duitstalige gemeenschap, de beide Limburgen, de provincie Luik en de regio Aken samenwerken. De geschiedenis van deze 'Europeanisering' en de gevolgen daarvan voor nieuwe grenservaringen van de Duitstalige gemeenschap hadden een extra hoofdstuk in dit boek verdiend.

Ad Knotter

DAMIEN PIRON, ZOÉ EVRARD (EDS.)

Le(s) néolibéralisme(s) en Belgique. Cadre macroéconomique, applications sectorielles et formes de résistance (Science politique 27)

Louvain-La-Neuve, Academia, 2023, 289 p.

Neoliberalisme is sinds ongeveer vijftien jaar onderwerp van wetenschappelijk onderzoek. *The road from Mont Pèlerin*, de studie van Mirowski en Plehme over de Mont Pèlerin Society, de beweging die vanaf 1947 het neoliberalisme ideologisch fundeerde, is hierin een mijlpaal. In Frankrijk (S. Audier) en Nederland (Mellink en Oudenampsen) zijn recent bijzonder boeiende studies verschenen over het neoliberalisme in een nationale context. België hinkt hierbij enigszins achterop, wat merkwaardig mag heten omdat in België het sociaaleconomisch beleid vanaf de jaren 1980 meer en meer in het teken staat van het neoliberalisme. Bovendien is voor elke internationale onderzoeker van het neoliberalisme het Gentse erfgoedcentrum Liberas als het ware een verplichte halte omdat daar belangrijk archief bewaard wordt van precies de Mont Pèlerin Society.

Dit boek haalt de Belgische achterstand deels in. In deze bundel waaraan politicologen, sociologen, economen, juristen en geografen van de ULiège, ULB, UCL en de CRISP meewerkten, wordt een eerste bilan opgemaakt van het neoliberalisme en bepaalde vormen van oppositie ertegen in België.